

Tizennyolc év mérlege

Summary

Before 18 years, on September 11, 2001 19 hijackers attacked with planes on the national symbols of the United States of America. The US administration blamed Al-Qaeda for the attacks, and the „War on Terror”, the longest war in the history of the US has started to wipe out the terrorist organization from its havens in Afghanistan, to topple its host, the regime of Taliban. Compared to its costs, damages and fatalities, the long war has mixed results. The leaders of Al-Qaeda were eliminated, the organization is no more able to execute large attacks in Europe and America, disintegrated, mostly relies on franchise organizations, but not wiped out. It is able to reorganize. No doubt, the world has changed significantly over the last 18 years. There are other kinds of threats. The problem is that the social, economic and social root problem of the Muslim world is not addressed, and the most states of the Muslim world are very weak, some of them may become failed states. Till the root cases are not targeted, the „War on Terror” is far from over. If the US administration withdraws its troops from Afghanistan, just a chapter should be closed, but the „War of Terror” is far from being over.

*

Tizennyolc esztendővel ezelőtt, 2001. szeptember 11-én igen kétséges körülmények közepette 19 merénylő eltérített két repülőjáratot, és megkísérelt eltéríteni két másikat. Előbbieket öngyilkos módon nekivezették New Yorkban a World Trade Center ikertornyaiknak, amelyek ellen már 1993-ban is kíséreltek meg merényletet. Washington D.C.-ben a védelmi minisztériumnak otthont adó Pentagon épülete, illetve az elnöki hivatal gyanánt szolgáló Capitol Hill komplexum elleni merényleteket az utasok lélekjelenléte meghiúsította. A merénylők zöme szaúdi volt. Egyikük sem volt afgán.

A hatalmas ikertornyok a repülő becsapódásától titokzatos módon kártyavárként omlottak össze, ürügyet szolgáltatva a hidegháborút követően egyedül maradt szuperhatalomnak geostratégiai érdekei érvényesítésére. Kétségtelen, hogy a felsőfokon koordinált és gyanúsán hatékony terrortámadás az amerikai hadiipari lobbynak állhatott leginkább érdekében.

A fegyverreladások növelése érdekében szükség volt a magukat szocialistának nevező rendszerek bukását követően új ellenségkép felrajzolására az unipoláris világrendben, a meggyengült jelceni Oroszország, a Tiannen-téri traumát alighogy maga mögött hagyó Kína és az afganisztáni dzsihádban érdekelt Irán képe ellenségként akkor még nem rajzolódott ki élesen. Az egypólusú világban az új ellenség nem állami szereplő lett, hanem a nehezen definiálható és beazonosítható „terrorizmus.”

A Türkmenisztán – Afganisztán – Pakisztán - India földgázvezeték megépítését a Cheney Halliburton Co. tervezte megvalósítani az 1990-es évek közepén, ami bizonyára nem véletlenül esett egybe a tálib mozgalom megjelenésével. A háttérből irányítók ugyanis a tálibok katonai erejét a közép-ázsiai szénhidrogénforrásokra felügyelő olcsó karhatalmi alakulatnak szánták, ezért a tálibok nem is Afganisztán déli és keleti részén, tehát a pastun vidéken terjeszkedtek, hanem a kandahári tartománytól nyugatra, majd északi irányba nyomultak előre. Az első nagyváros, amelyet Kandaháron, tehát szűkebb pátriájukon kívül elfoglaltak, 1995 szeptemberében a nyugat-afganisztáni Herat volt. Egészen a türkmenisztáni határig haladtak előre, követve a földgázvezeték tervezett nyomvonalát. Az afgán fővárost, Kabult csak egy év múlva foglalták el.

A tálib mozgalom köré szőtt legendák szerint ez a falusi madraszák, vagyis iszlám iskolák szeminaristáiból létrejött pastun nacionalista mozgalom a Nadzsíbullah rezsim 1992. évi bukását követő vérvizataros káoszából emelkedett ki, és a mudzsáhíd milíciák beháborújának

megfékezésére törekedett. A valóság azonban az, hogy az afganisztáni szekuláris rezsim elleni dzsihadból megerősödött tálib katonai erő létrejötté felett a nagyhatalmú pakisztáni titkosszolgálat, az ISI bábáskodott, és felügyeli a tevékenységét napjainkig a mozgalom pesávari és quettai súra-tanácsa révén.

Az afgán mudzsáhídotkat már az 1980-as években, tehát már jóval a tálibok felbukkanása előtt, kiterjedt kapcsolatok fűzték az Al-Káidához, elsősorban a szaúdi vahabita kapcsolatokat ápoló Abdul Rabb Raszúl Szajjáf szervezetéhez, valamint Dzsáláluddín Hakkáni hálózatához, és a Maulana Mohammad vezetése alatt álló Nabí Mohammadí szervezethez. Oszama Bin Laden mélyépítői fúrták a déli, délkeleti Paktia, Paktika és Khoszt, később keleten a Nabí Mohammadí és Maulaví Júnusz Khálisz szervezeteinek területén Nangarhár tartományban a Tora Bora térségének alagút- és barlangrendszerét, benne földalatti kaszárnyákkal és raktárakkal, valamint az alagutak végén afganisztáni és pakisztáni kijáratokkal.

Oszama Bin Laden arab harcosai a szovjet csapatkivonást követően is együtt harcoltak az afgán mudzsáhídotokkal. Amikor Szajjáf és Nabí Mohammadí harcosai, valamint a Hezb-i Iszlámí két frakciója, vagyis Khálisz és Hekmatjár szervezetei, 1989 tavaszán pakisztáni reguláris egységek támogatásával és Hamid Gul tábornok, az ISI akkori főigazgatójának közvetlen irányítása alatt a kelet-afganisztáni Dzsálálábád városára támadtak, a támadók oldalán Bin Laden arabjai harcoltak a legkeményebben.

1996-ban Burhanuddín Rabbání hívta vissza Szudánból Afganisztánba Oszama Bin Ladent és csapatát. Rabbání fia jelenleg külügyminiszter Asraf Ghání kormányában. Rabbání Dzsamí'át-i Iszlámí nevű szervezetének élén Abdullah Abdullah áll, aki az 2014-es elnökválasztások zűrzavarát lezáró, John Kerry amerikai külügyminiszter által összehozott egyezség révén lett az ország „ügyvezetője”, az alkotmányban nem szereplő új pozíciót létrehozva számára. Így tehát az Al-Káida, még ha a tálibok formailag szakítanak is vele, továbbra is ezer szállal kötődik Afganisztán politikai szövetébe. Ha az amerikaiak ténylegesen el akarták volna vágni ezeket a kötelékeket, nem lett volna szabad a tálib rezsim megdöntését követő 2001. decemberi bonni konferencia révén a történelem szemétdombjáról visszahozni azokat a mudzsáhíd csoportokat, amelyek már a Nadzsíbullah rezsim bukását követően bebizonyították, hogy alkalmatlanok a kormányzásra.

Az Egyesült Államok globális terrorizmus ellen indítandó háborújáról 2001. szeptember 11-én a későesti órákban döntöttek, és október 7-én meg is kezdődtek az afganisztáni tálib rezsim elleni légitámadások. Hatalmas kiterjedésű hadszíntéren és hatalmas hadigépezettel indult be a háború alig négy héttel szeptember 11. után. Erősen kérdéses, hogyan lehetett ezt alig négy hét leforgása alatt megtervezni és kivitelezni. Egyes feltételezések szerint a World Trade Center ikertornyai nem omolhattak össze két utasszállító repülő becsapódástól. Michael Chossudovsky, az ottawai egyetem nyugalmazott professzora megkérdőjelezi a hivatalos narratívát az „America's War On Terrorism” című könyvében. És talán az sem véletlen, hogy Mahmoud Ahmad tábornok, az ISI főigazgatója az ikertornyok elleni támadás idején éppen Washingtonban tartózkodott, és mind az amerikai kormánykörökkel, mind a gépeltérítővel kapcsolatban állt.

A „külső ellenség” és az „iszlám terrorizmus” G.W. Bush katonai doktrínájának alapvetése volt. Ennek jegyében került sor 2003-ban Szaddám Husszein szekuláris rendszerének megdöntésére is Irakban, ami viszont jelentős erőket vont el az afganisztáni hadszíntérről. A terrorellenes háború immár tizennyolc éve tart, és igen költséges. Eddig mintegy 5,9 trillió dollárba került az afganisztáni, pakisztáni, és szíriai hadszíntéren, és ez a szám csak a védelmi

tárca költségeit tartalmazza. A 2019-es pénzügyi évben 4,9 trillió dollárt emésztettek fel a háborús kiadások. E háborúk során mintegy 480.000 katona vesztette életét, a civil áldozatok száma 244.000 körül mozog, és több mint tíz millióan váltak földönfutóvá. Az Afganisztánban életüket vesztett amerikai katonák száma meghaladja a két és fél ezret. Ez az Amerikai Egyesült Államok leghosszabb háborúja, amelyben több mint négyezer ISAF¹ katona és 62.000 afgán katona vesztette életét.

Az elért eredmény azonban nem áll arányban a sok áldozattal. Bár az Al-Káida irányítóit likvidálták és maga a hálózat is jelentős változáson ment át az eltelt tizenhét esztendő során, a szervezet nem szűnt meg létezni, csupán meglazultak a kötelékek egyes részegységei között, és nagyobb szerep hárul helyi „franchise” szervezeteire. 2011 májusa, vagyis Oszama Bin Laden meggyilkolása után Ajman al-Zaváhíri lett a szervezet vezetője. Zaváhíri felvette a kapcsolatot a szómáliai Al-Sahab és a szíriai Dzsabhat és Un-Nuszra nevű szervezetekkel. Megalakult az önállóan működő Maghrebi Al-Káida, az Al-Káida az Arab Szubkontinensen, végül 2014-ben az Al-Káida az Indiai Szubkontinensen (Anszár Ghazvat ul-Hind). Míg az Al-Káida központja 9/11 előtt Afganisztánban tanyázott, mára decentralizált, globális hálózattá válva képes merényleteket végrehajtani szinte bárhol a világon.

Az Afganisztánban folytatott nyugati szövetséges hadműveletek elől az Al-Káida vezetése Pakisztánba menekült. Onnan tervezték a madridi és a londoni merényleteket, 2003 és 2006 között több támadást Szaúd-Arábia ellen, valamint a polgárháborúba való beavatkozást Irakban. Ezért 2009-től Pakisztánból való kifüstölésük a terror elleni háború prioritása lett. E sikerült is. Vezetőségét célzott támadásokkal fejezték le, a Navy SEAL egységei pedig 2011-ben rajtaütöttek Oszama Bin Laden rejtékhelyén. Bin Laden 2011 óta hivatalosan is halott. Hírek szerint potenciális utóda, Hamza nevű fia is halott. 2015-ben kezdődött a dzsihadista vezetők drónokkal történő likvidálása. 2016-ban kiiktatták Mullah Manszúrt, a tálibok emírjét és mintegy 50 más vezetőt az afganisztáni tálibok, az Al-Káida, a Hakkáni hálózat, valamint a pakisztáni tálibok vezetőségének soraiból. Zaváhíri öreg és beteg, mégis képes a szervezetet úgy ahogy egyben tartani, és szervezni tevékenységét. 2014 szeptemberében tervezte az utolsó nagyszabású akcióját, a Zulfiqár pakisztáni fregatt elrablását és egy amerikai hajó elsüllyesztését az Indiai óceánon. Ha ez sikerre vezetett volna, 9/11-nél is nagyobb hatást gyakorolhatott volna. Az Al-Káida tehát meggyengült, ostrom alatt áll Afganisztánban, meggyengült Észak-Afrikában, visszaszorult Szíriában és Irakban, ám tartja pozícióit az Arab-félszigeten. 2014-ben megalakult az Indiai Szubkontinens Al-Káidája (Anszár-i Ghazvat ul-Hind), amely Afganisztánban, Pakisztánban, Indiában, Burmában, Bangladesben és Kasmírban tevékenykedik. Bár pakisztáni szövetségesét, a Tehrik-i Taliban-i Pákiisztán-t is megtépták a hadműveletek, továbbra is erős afganisztáni szövetségese a Hakkáni hálózat. Az 2014 körül újonnan színre lépett Iszlám Állam vereséget szenvedett Szíriában és Irakban, de megerősítette pozícióit a tradicionális szóhasználat szerint „Korászán” tartományban², vagyis Perzsia észak-keleti, Afganisztán észak-nyugati, Tádzsikisztán nyugati és Türkmenisztán déli részén, emellett Líbiában, és számos alvósejttel rendelkezik Európában is. Az Al-Káida Szíriában is igyekszik fennmaradni, vetélkedik az Iszlám Állammal, és utóbbival szemben mérsékeltebbnek tünteti fel magát.

Az afganisztáni csapatkivonással kapcsolatos szándékát Obama elnök 2009-ben jelentette be. Mintegy kilencezer körülire szeretne volna csökkenteni az Afganisztánban állomásozó katonáinak létszámát. 2011-ben nyújtott először olajját az afganisztáni táliboknak, akik így

¹ Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő, International Security Assistance Force - ISAF, a NATO vezette nemzetközi stabilizációs haderő Afganisztánban.

² Az egykori perzsa és a pártus birodalomban Baktriát, Sogdiánát, Horezmet és Parthiát magába foglaló terület.

2013-ban irodát nyithattak Katar fővárosában, Dohában. Az Egyesült Államok kormánya 2014 szeptemberében stratégiai és védelmi egyezményt kötött az afgán kormánnyal, ebben kilenc afganisztáni bázis amerikai kézben tartásáról állapodtak meg. Ezek közül kettő, a bagrámi, és délen, az iráni határhoz közel fekvő sarovaki bázis megtartásához továbbra is ragaszkodik az amerikai kormány. Ez állandó téma a tálibokkal 2018 óta folytatott közvetlen tárgyalásokon is. Jelenleg mintegy 14.000 amerikai katona állomásozik Afganisztánban. Ezek zömét Trump elnök még a 2020. novemberi amerikai elnökválasztás előtt haza szeretné vezényelni.

Ugyan a háborús hadműveletek visszaszorították a dzsihádisták támadásokat az Egyesült Államok és szövetségesei ellen, ám a dzsihád ügye közben mégis egyre fontosabbá vált, különösen helyi szinten és regionális dimenzióban. A dzsihádisták narratívája szerint ugyanis a Nyugat magát az Iszlámot támadja. Ez a tétel pedig igen hatékony ideológiai fegyver, amely hivatkozási alapot nyújtott és nyújt ma is a Közel-Kelet többé kevésbé szekuláris, illetve az USA-val együttműködő rendőrállamai elleni lázadásnak. Utóbbiak ezért igen ingatagok, folyamatosan ki vannak téve a polgárháború veszélyének. Az Irán és a szaúdiak között folyó proxy, vagyis képviseleti háborúk a pusztán hatalmi vonatkozásokon túl felekezeti dimenzióval is bírnak. E háborúk nyomán bukott államok alakulhatnak ki, mint Jemenben, ami ugródeszkaként szolgálhat az Al-Káida visszatéréséhez.

A Trump-adminisztráció ez év szeptemberében a háború kezdetének 18. évfordulójára írta volna alá a tálibokkal a csapatkivonási megállapodást, ha a tálibok vállalják, hogy megakadályozzák, hogy bármely terrorszervezet támadást tervezzen vagy végrehajtsa Afganisztán területéről az Egyesült Államok és szövetségesei ellen. A tálibok vonakodása miatt azonban Trump elnök váratlanul visszalépett, amiről nem lehet tudni, hogy taktikai húzás volt-e vagy végleges kivonulás. Feltehetően inkább az előbbi, hiszen az USA-n és szövetségesein nagy felelősség nyugszik. Ez a felelősség annál is súlyosabb, mivel egykor az afgán mudzsahidoknak nyújtott nyugati segítség tette lehetővé az Al-Káida létrejöttét Afganisztánban, akárcsak a szekuláris diktátorok megdöntése Irakban és Líbiában az Iszlám Állam térnyerését. Az elmúlt 18 év alatt persze nagyot változott a világ: újfajta fenyegetések jelentek meg, a kiber-fenyegetéstől az ökológiai fenyegetettségig igen széles spektrumban. A többpólusúvá váló világgal a geo-stratégiai érdekek és a hozzájuk kapcsolódó szövetségi struktúrák is diverzifikálttá és bonyolultabbá váltak. Azonban mindaddig, amíg a térségben jól működő stabil államok nem jönnek létre, és a társadalmi, gazdasági problémák gyökeresen orvoslásra nem kerülnek, nos addig bizonyosan lesz fogékonyság a radikális eszmékre és tettekre. Mindaddig a „terror elleni háborúnak” legfeljebb csak egy-egy fejezetét zárhatjuk le.

*Dr. Katona Magda Nasrin Ph.D., C. Sc.
orientalista, kül- és biztonságpolitikai elemző*